

УДК 347.645-058.862(73)(410)
DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.2.3>

Л. Ю. Бельо

старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Національного університету «Одеська морська академія»

ФОСТЕРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У США ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Стаття актуалізує питання захисту прав дитини, яка через складні життєві обставини тимчасово не може проживати разом з батьками або іншими законними представниками. Дуже важливою та необхідною є турбота про дітей, які є сиротами та через певні життєві обставин тимчасово або постійно позбавлені сімейного оточення, піклування батьків, а отже, мають право на допомогу і захист з боку держави.

У більшості країн світу спостерігається тенденція щодо відмови від великих дитячих установ і підтримки дітей у їх природному середовищі проживання. В результаті розвиваються альтернативні форми сімейного догляду. Ефективно та різнопланово функціонує інститут фостерного виховання, тому особливу увагу приділено питанням державної допомоги сиротам, діяльності дитячих соціальних служб та приватних агентств, правого забезпечення та видів фостерингу. Останній передбачає екстрене влаштування дитини до прийомної сім'ї протягом певного проміжку часу або до досягнення дитиною повноліття.

У зарубіжних країнах проблема охорони прав дітей, позбавлених батьківського піклування, та їх соціальна адаптація децю відрізняються між собою, проте водночас простежується загальний принцип та схильність до виховання дітей у сімейному оточенні із збереженням контактів з біологічними батьками. Сутність фостерного виховання полягає у педагогічному супроводі не тільки дітей, а також їх сімей, які перебувають у скрутному становищі через різного роду причини. Тільки в такому разі такий спосіб опіки слугуватиме профілактикою сирітства на державному та локальному рівнях. Специфіка такої форми догляду полягає у тому, що передача здійснюється за оплатним договором, тому законодавство всіх країн передбачає суворий контроль за незалежними соціальними агентствами, які надають такі послуги, та фостерними сім'ями, які готові прийняти дитину. Однак не у кожній країні подібна альтернатива фостерного виховання використовується, що є вагомою проблемою для сучасного суспільства.

Отже, сім'я є основним чинником соціалізації дитини, саме тому зусилля кожної держави повинні бути спрямовані насамперед на забезпечення благополуччя та добробуту. Розглянутий зарубіжний досвід інституту фостерингу в передових країнах дає можливість удосконалити механізми та процедури прийняття рішень щодо надання послуг, спрямованих на повернення дитини у сім'ю.

Ключові слова: діти-сироти, соціальне сирітство, типи фостерного виховання, фостеринг, фостерні сім'ї, державна опіка.

Постановка проблеми. Проблема поширення дитячої безпритульності сьогодні вимагає вирішення на міжнародному рівні, адже майже у кожній країні спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей, що позбавлені батьківської опіки.

У зв'язку з цим на міжнародному рівні невпинно досліджується явище соціального сирітства. Сутність поняття трактується як існування такої соціально-демографічної групи дітей, які в силу зовнішніх та внутрішніх негативних чинників в середовищі сім'ї фактично позбавлені батьківського піклу-

вання і потребують підтримки з боку держави і суспільства.

В залежності від соціально-економічного розвитку, політики та культури способи і методи подолання соціального феномену у різних країнах неоднакові.

Особливої уваги заслуговує міжнародна практика фостерного виховання Великобританії та Сполучених Штатів Америки. Законодавство цих країн визначає фостеринг як професію, яка потребує спеціальних навичок і знань. Розвинуті некомерційні та приватні агентства, що надають допомогу батькам і дітям, орієнтуються на

різні групи населення. Відрив від сім'ї застосовується лише у крайньому випадку, оскільки вважається, що першочергово потрібно забезпечити співпрацю батьків із усіма суб'єктами фостерного процесу, зокрема з соціальними працівниками, лікарями, педагогами тощо.

Тема статті є значущою, оскільки питання вивчення світового досвіду, підтримки сімей та виховання дітей у сімейному середовищі має суттєве значення для розвитку інституту фостерного виховання та його запровадження в національному законодавстві кожної держави.

Метою статті є дослідження розвитку системи фостерного виховання в США та Великій Британії.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі дослідженню проблеми фостерного виховання присвячено праці С. Грищенка, Н.В. Мартовичкої, Л.В. Іщенко, О.В. Пушкіної та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. У західноєвропейських країнах, у тому числі у Великій Британії та США, поширеною є фостерна система виховання дітей (від англ. – foster caring). «Fostering» – це виховання у спеціально підготовлених сім'ях дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та тих, які опинились у складних життєвих обставинах, протягом тривалого часу за одночасного збереження контактів із справжньою сім'єю.

На думку відомого професора Д. Кіртона, який вивчав питання соціальної політики та практики роботи з дітьми на міжнародному рівні, існують такі найбільш розповсюджені типи фостерного виховання: фостерінг у надзвичайних ситуаціях (emergency fostering); короткостроковий фостерінг (short-term / intermediate); довгостроковий фостерінг (long-term / permanent); фостерінг для дітей, що потребують спеціальної опіки (specialist foster care); для неповнолітніх правопорушників (offenders); для дітей з особливими потребами (disabled children); з терапевтичною метою (therapeutic / treatment) фостерінг для правопорушників / як попередня опіка (remand foster care) [1].

Проблема утримання і виховання дітей поза батьківською сім'єю у різних країнах вирішується по-різному, але відповідно до статей Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року визнається необхідність виявлення державою та суспільством особливої турботи про дітей, які є сиротами, інвалідами, які тимчасово або постійно позбавлені сімейного оточення, а отже, мають право на допомогу і захист з боку держави [2].

У Сполучених Штатах Америки така допомога надається фостерними сім'ями, які протягом всього розвитку системи патронатного виховання змінилися від добровільних громадських формувань 1800-х років до законодавчо зумовленого соціально-педагогічного середовища.

На цей час патронатне виховання регулюється відповідно до Федерального Закону «Про сприяння в усиновленні та соціальному забезпеченні дітей» (Public Law 96-272, 1980 р.), Закону про усиновлення і благополучні сім'ї (ACCO) (Public Law 105-89, 1997 р.), Закону про покращення усиновлення (Public Law 110-351, 2008р.) та інших нормативно-правових актів, які видаються в кожному окремому штаті.

Так, згідно з законодавством після підтвердження владою факту, що конкретна дитина залишилася без сім'ї, його долю вирішує спеціальне відомство. Департамент з надання допомоги дітям і сімейних послуг (Department of children and family services – DCFS) та державні агентства, які існують у кожному з американських штатів, знаходять в найкоротші терміни людей, з якими дитина буде перебувати до того моменту, поки не знайдуться бажані усиновити / удочерити дитину [3].

Для того щоб сім'я отримала право на патронатне виховання дітей, вона має отримати ліцензію штату свого постійного проживання в агентстві фостерних сімей, які утворюються в кожному штаті. Майбутні батьки мають відповідати вимогам, які встановлюються Департаментом соціального забезпечення у штаті перебування.

У США дітей розміщують у фостерних сім'ях за двох умов. По-перше, коли батьки є фізично відсутніми або не спроможні опікуватися дитиною через такі фактори, як хвороба, ув'язнення або власна недбалість. По-друге, коли батьки є фізично здатними опікуватися дитиною, але призначений рішенням суду соціальний працівник вважає, що для дитини існує певна загроза вдома.

Для дітей, які мають певні емоційні проблеми чи фізичні вади, існують «групові будинки», свого роду невеликі сімейні будинки, де вони перебувають певний час під наглядом психологів та лікарів. Вони існують кількох типів: лікувальні центри з цілодобовим перебуванням дитини, сімейні дитячі будинки, кризові та дитячі психіатричні центри, профілакторії тощо.

Також існує так звана “foster hotline” – сім'ї екстреної допомоги, які є актуальними в тому

разі, якщо дитині не можуть знайти домівку в день її вилучення [4].

Рекомендований період перебування дитини у фостерній сім'ї – до двох років, саме такий період в середньому є достатнім для соціальних служб США в пошуку оптимальних варіантів влаштування дитини.

У фостерній сім'ї може перебувати не більше 6 дітей, включаючи рідних братів та сестер, та не більше 2 новонароджених до двох років. Дітей намагаються не виривати зі звичного середовища – залишають ближче до постійного місця проживання, в тій же школі, намагаються продовжувати спілкування з друзями. З батьками організують регулярні зустрічі під наглядом.

Усиновлення дитини з системи foster care є безкоштовним – держава покриває усі витрати і навіть дає податкові пільги таким сім'ям. Кожний штат має встановлений перелік вимог, які висувуються перед фостерними батьками щодо сертифікації; розміру субсидії, що надається дитині із фонду штату; переліку послуг, форм та методів здійснення контролю за якістю надання патронатних послуг у штаті.

Дитина, яка проживає у фостерній сім'ї, юридично залишається під опікою держави: фостер-батьки не мають на неї юридичних прав, вона зберігає власне прізвище і може, за рішенням агентства, бути переведена до іншої сім'ї.

Незважаючи на всі можливі типи виховання, з метою подолання відчуження між батьками та дітьми особливу увагу приділяють дослідженню, розробці консультацій та рекомендацій щодо подолання можливих проблем.

На цей час напрацьовано значну кількість сімейних програм. Це індивідуальні та групові сімейні заняття, організовані досвідченими співробітниками, які мають на меті підтримку позитивних стосунків у родині та належного виховання дитини. Також існує велика різноманітність форм психолого-соціальної підтримки для випускників фостерних сімей, які допомагають обрати професію, отримати освіту, освоїти інші навички, які будуть корисні в самостійному житті.

В Англії формування інституту фостерних сімей пов'язане з прийняттям у 1562 році Закону про бідних, який затвердив процедуру розміщення дітей в прийомні сім'ї до досягнення ними повноліття.

Після закінчення Другої світової війни в багатьох європейських країнах, зокрема Великій Британії, на державному рівні приймалися про-

грами влаштування дітей-сиріт до нових сімей. Для повноцінного правового регулювання цього інституту знадобилося не одне десятиліття.

Наразі питання фостерингу регулюються Законами про дітей (Children Acts) 1989 і 2004 рр., Загальною інструкцією про влаштування дітей (Fostering Service (England) Regulations) від 2011 року, Національними Стандартами з організації фостерного виховання (The National Minimum Standards for fostering service) від 2002 року, а також іншими нормативними актами королівства [5].

Відповідно до англійського законодавства фостеринг – це виховання дитини шкільного віку особою, яка не є його родичем, опікуном, піклувальником.

Як і в США, у Великій Британії існує багато агенцій, які надають такі послуги. Вони пропонують різні види фостерної опіки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, займаються пошуком для них тимчасових сімей. Діти потрапляють у сімейні форми виховання через різні причини: насильство в сім'ї, хвороба одного з членів родини, тимчасові фінансові проблеми, проблеми з вживанням алкоголю чи наркотиків.

Система виховання дітей в Англії передбачає різні види її прояву. Так, "fostering" передбачає виховання дитини в прийомній сім'ї, якій делегуються батьківські права зі збереженням контакту з біологічними батьками. Поняття "Mainstay" передбачає догляд за дітьми від 11 до 17 років на досить короткий період, в основному на 2–3 місяці у зв'язку з тимчасовими труднощами. Коли проблеми вирішуються, дитина повертається до біологічної сім'ї, якщо ні, то згодом оформляється фостеринг. Якщо сталася непередбачена, надзвичайна ситуація (аварія, смерть одного з членів сім'ї, техногенні катастрофи), має місце "emergency care" [6].

В залежності від участі місцевих органів влади існує фостерна опіка над дітьми, яка покладає всі функції на агентів соціальних служб та місцевих органів, і приватна фостерна опіка, яка передбачає домовленість тільки між батьками і фостерними вихователями без залучення держави.

Якщо влаштування дитини в фостерну сім'ю є неможливим, розглядається питання про тимчасове проживання в різноманітних стаціонарних закладах, таких як дитячі будинки, притулки сімейного типу, які розраховані лише на 3–5 дітей. Приймається до уваги приналежність дітей та родини до однієї раси або національ-

ності, хоча вимоги щодо суворого дотримання цього положення немає.

Фостерними батьками можуть бути лише ті особи, які чітко відповідають Національним стандартам фостерного виховання у Великобританії, виданими робочою групою Національної асоціації фостерного виховання Великобританії (NFCA) та Правилам влаштування дітей на фостерне виховання (Foster Placement Children Regulations). На них покладено зобов'язання забезпечити всі необхідні умови для розвитку, навчання, життя та необхідність нести відповідальність за всі передбачені дії. Статус фостерних батьків заноситься в національний реєстр та закріплюється у документальній формі. Їм надається необхідна інформація, консультативна допомога та підтримка з боку соціального агентства, участь у підготовчих тренінгах. До прийомних сімей можуть потрапити не більше 3 дітей, які не досягли 16 років. Винятковим можуть бути прийом рідних сестер та братів [7].

Особливо цікавим для запозичення є досвід фостерингу щодо дітей-інвалідів. Так, у Великобританії практикують влаштування дітей-інвалідів на виховання у фостерні сім'ї, при цьому пріоритет мають ті потенційно прийомні батьки, які вже мають досвід і знання про специфіку захворювання потенційно прийомної дитини.

Таким чином, фостерне виховання в США та Великій Британії є одним з найефективніших альтернатив вихованню дітей у державних закладах опіки. Різноманітність форм фостерингу дає можливість вибрати найбільш прийнятну форму для збереження найкращих інтересів дитини та її батьків. Розвиток прийомних сімей стимулюється на державному рівні окремими нормативними актами та трудовим законодавством. Ефективно та різнопланово функ-

ціонують дитячі соціальні служби, діяльність яких визначається загальнодержавною програмою соціального обслуговування, а також штатними планами.

Список використаної літератури:

1. Грищенко С. Міжнародний досвід у розвитку інституту прийомної сім'ї (фостерингу). URL: <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1345190365.pdf>
2. Іщенко Л.В. Фостерна сім'я як метод перевиховання неповнолітніх правопорушників URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8437/2/Ischenko.pdf>.
3. Конвенція про права дитини від 20.06.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
4. Пушкіна О.В., Лозицька М.В. Прийомні (фостерні) сім'ї: американський досвід. URL: http://legal.duan.edu.ua/images/stories/Files/2013/ARTICLES_2/25.pdf.
5. Мартовицька Н.В. Провідні принципи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у Великій Британії. URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/martovytska_n._v._basic_principles_of_orphans_and_parentally_deprived_childrens_welfare_in_great_britain.pdf.
6. Стремецька О.В., Паскарь Ю.В. Досвід розвитку фостерингу у зарубіжних країнах. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2016/270-258-15.pdf>.
7. Козубовська І.В. Баторі-Тарці Зіта Іштванівна. Деякі особливості соціальної роботи з сімєю у Великій Британії та Німеччині. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/374/1/ДЕЯКІ%20ОСОБЛИВОСТІ%20СОЦІАЛЬНОЇ%20РОБОТИ%20З%20СІМ'ЄЮ%20У%20ВЕЛИКІЙ%20БРИТАНІЇ%20Й%20НІМЕЧЧИНІ.pdf>

Belo L. Yu. Foster care of children in the USA and Great Britain

This article raises the issue of child rights protection, who, due to difficult life circumstances, is temporarily unable to live with his or her parents or other legal representatives. It is very important and necessary to take care of children, who are orphans, and, due to certain life circumstances, are temporarily or permanently deprived of their family environment, parental care. Therefore, they have the right to help and protection from the state.

There is a tendency to abandon large children's institutions and support children in their natural habitat in most countries. As a result, alternative forms of family care are developing.

The institute of foster care functions effectively and in various ways thus special attention is paid to the issues of state aid to orphans, activities of children's social services and private agencies, legal support and types of fostering. The latter involves emergency management of the child to a pleasant family for a certain period of time or until the child's coming of age.

The problem of children rights protection, who are deprived of parental care and their social adaptation, in foreign countries are somewhat different. However, at the same time there is a general principle and tendency to raise children in a family environment while maintaining contact with biological parents. The essence of foster care lies in the pedagogical support not only of children,

but also of their families, who are in a difficult situation for various reasons. Only then such a method of care will serve to prevent orphanhood at the state and local levels. The specificity of this form of care is that the transfer is carried out under a contract of payment thus the legislation of all countries provides for strict control over independent social agencies that provide such services and foster families, who are willing to accept a child. However, this alternative to foster care is not used in every country, which is a significant problem for modern society.

Thus, the family is a major factor in the child socialization, which is why the efforts of each state should be aimed primarily at ensuring the wellbeing. The review of the foreign experience of the Fostering Institute in advanced countries provides an opportunity to improve the mechanisms and procedures for decision-making on the provision of services aimed at returning the child in accordance with its best interests in the family.

Key words: *orphan children, social orphanhood, types of foster care, fostering, foster families, state guardianship.*